

Følg kaldet!

Om dikterroller før og nå

Ove Røsbak

1

Je vil byne med ei svart, gammel trille som står utafør et kvitt, digert hus på en grusveg.

Det sitt noen oppi trilla. Ei aldrende dame med store, sølvgrå kammer i ramnsvart hår. Hu bær kvit hatt og en sid, kvit kjole. Hu smile med hele seg. Eller nei: itte med hele. For såmmå å kvitkledd hu er, virke denni dama litt skremmende iallfall på en telskuer ta de mange som står rundt. Telskuer'n er meg. Under det store smilet tel denni dama ligg et mørke, noe dragendes, fali, fræment. Det er forfatterinna Ingeborg Refling Hagen.

Dagen er lordag 17. juni 1972. 36 år sia i sammar. En mannsalder. I romertida levde mennesker gjennomsnittlig i to-og-tredve år. Så hadde je vøri en gjennomsnittlig romer, hadde je vøri død nå og kunne aldri ha fått fortalt historia om den kvitkledd dama i den svarte trilla og forbindelsen millom henni, meg og "Følg Kaldet."

2

Trilla med den kvitkledd forfatterinna oppi byne å rulle. Hu danne front

i det såkalte blomstertoget som går frå Ingeborg Refling Hagens hem Fredheim tel samfunnshuset på Tangen hårt år den søttende juni. Der er det unger og vaksne, tilreisende og fastboende i ei salig blanding, men de aller fleste er suttunger, dom telhøre den bevegelsen forfatterinna bestemte seg for å stifte etter krigen og som har fått forgreninger over hele Norge. Alle i toget har fått utdelt ei diger solsikke ta kreppapir, som dom vifte med. På den måten hylle dom Ingeborg Refling Hagens og hele Suttung-bevegelsens forbilde Henrik Wergeland, han som var så inderlig glad i solsikker. Han tilbrakte ungdommen sin på Eidsvoll et par mil lenger sør. Han var på alle vis en bemerkelsesverdig mann. Mange ta bedriften hass fekk je aldri høre om gjennom Ingeborg Refling Hagen og hennes bevegelse, ta forståelige grunner. Som den gongen han rei tvers gjennom Grundset-Mart'n med ei såkalt fällen kvinne overskrevs på fanget. Eller som den gongen han ba tel seg noen venner i et julelag og fekk dom tel å tru at han serverte dom

lam. Da måltidet var godt fordøyd avslørte han at dom akkurat hadde eti opp kvalpa tel gardsbikkja Frøya. Eller den gongen Wergeland under et selskap på prestegarden kaste seg huestups ned frå låvebrua og rett i ei stenrøs nedafor, fordi ei jinte han var så vanvittig forelske i hadde avvist han. Han fekk hjernerystelse og vart børin bevisstløs opp på rommet sitt. Slike historier fekk je aldri høre om Wergeland i blomstertoget 17. juni på Tangen da je var liten.

Trilla med den karismatiske forfatterinna med det store uttrykksfulle ansiktet under det ramnsvarte håret sitt på fysste benk i det mørke forsamlingslokalet på Tangen og vil ha med seg hår minste ting som skjer på scenen. Nå er alle benker fylt og programmet er i gang. Tel slutt kjæm turen tel en tynn, blek gutt frå Furnes. Han ska deklamere "Følg Kaldet". Hår lordag i et par måneders tid har lærer'n hass tålmodig øvd det inn med 12-åringen, forklart å som gjømte seg bak flommen ta bilder i det mektige diktet. Likevel skjøne itte gutten stort ta det han læs, itte slik vi voksne mene med å skjøne, men han har ti' diktet tel seg på sitt vis, og han læs med patos, akkompagnert av innstuderte armbevegelser. Han læs på akkurat den måten forfatterinna på fysste benk vil han ska læsa.

Diktet tek minst ti minutt å framføre og blir derfor sjelden lesi i

radio og i andre sammenhenger, men blant Suttunga på Tangen er ti minutt fullspekke med tunge Wergeland-linjer bare barnemat, bokstavelig talt, det er slik en sætt unger som ennå itte har gått ut ta barneskolen tel å lære, mens de voksne konsentrere seg om større oppgaver, som f. eks. å spille hovedroller i skuespell ta Hans E. Kinck som kan vare opp tel ni timer.

Men nå lure de sikkert på åssen det har seg at den bleke, stille gutten har forville seg hit tel Tangen samfunnshus? Han er jo sønnen tel en småbruker langt oppi Furnesåsa som knapt har ti' sine hender i bøker sia han gikk på skolen. Bøker har dom itte mange ta heme åt den vesle, stille gutta. Det er ti-femten bind Sportsboken, boka om Thor Heyerdahls ferd tel Påskeøya, ei sundlesin fille som hett Bror min ta Kjell Aukrust, noen bøker frå krigen, et fire binds leksikon. Og så Bibelen. Det er alt.

Åssen har det seg at den bleke, stille gutten har bynt å interessere seg for Wergeland? Far hass syns jo at norske dikterer er noen stusselige, inntørke, tæringsbefengte typer? Ja, med unntak av Bjørnson, da. "Bjørnson, det var dikter, dø," brukte 'n Mikael Røsbak å seia.

Det har sin egen forhistorie.

Da je bynte i tredje klasse på Kylstadskolen oppi Furnesåsa kom det et nytt lærerpar tel skolen. Den kvinnelige delen av paret skulle

vara klasseforstander for tredje klasse. Je ser det for meg ennå. Vi står i den lange korridoren millom murveggom på skolen og ser bortover det brunlakkerte golvet. Je kjinne ennå lukta av skole og sensammar. Bjørken utafør bøye seg i brisen. Forventning. Store ungeauger. Og der kjæm den nye lærerinna, høg og lys, og med begeistre lyseblå auger, for fulle seil innover golvet. Hu låse opp døra tel klasserom 3, som vi itte har vøri ti før. I år er alt nytt. Klasserommet. Lærerinna. Hele stemningen. Det fyste lærerinna gjør (hu er frå Oslo, det har vi lydd øss fram tel nå. Det høre vi på språket hennes, og det ser vi på dom bestemte bevegelsom) er å skrive hele namnet sitt på tavla. Et litt sjeldent fornamn. Og det mest kronglete etternamnet vi noen gong har sett. Vokaler og konsonanter slår enannen i svime, namnet er et stenras. Hu forklare at det telhøre mannen hennes. Han kjæm frå Vestlandet. Hu hette Brita Halrynjo.

Vi sitt med hokoslepp, og lærerinna har fått enorme dimensjoner for oss. Der hu går framma, følgje vi etter som en saueflokk.

Det går itte mange daga, så stille hu oss opp framfor tavla, og så lære hu oss det hu brenn for: å deklamere. Det gnistre ta damen med eventyrnamnet, arma går som eken i et hjul. Vi har vøri en sky grå gjeng som har spelt Prinsesse Vilikke med største forsiktighet. Nå lokke den smale lyse lærerinna fram den ene personligheta etter den andre, som

kan rope ut Wergeland eller Bjørnson så det smell i veggom.

På 17. mai neste vår har tredjeklasse eige opplesningsprogram. En traktortilhenger er improvisert scene. Den nye lærerinna står framfor tilhengeren i bunad og sett oss i fyr og flamme. Foreldra utpå skoleplassen er både imponerte og litt småredde. For åssen skulle detti ende, så mye iver som vi hadde fått, så mye stemme? Det skulle vel itte ende i noe politisk, noe sosialistisk, tenkte alle gardbrukersjelen illsviene. Dom hadde jo hørt om denna Suttungbevegelsen som dessa lærera telhørte og alt detta merkelige som foregikk rundt Ingeborg Refling Hagen utpå Tangen. Den minste gutten i klassen er sønn ta en dranker og derfor litt stemple, men det er han som deklamere med størst kraft: - Det er jeg som skal bære fana søttende mai!

Han fekk telnamnet Hitler ta far min etterpå.

3

Han står og læs og læs der på scenen på Samfunnshuset på Tangen, den vesle, bleke, stille gutten. Slit seg gjennom de bildetette linjen han forstår så lite ta, om dikter'n som føle seg innestengt i det vesle, norske språket og som føle seg så hemme i utfoldelsen ta tankom sine at han heller ville ha levd som indianer, for indianera sætt skalda sine høgt.

Hele scena på samfunnshuset er pynte med solsikker ta kreppapir.

På fyste benk sitt Ingeborg, som folk her i salen nevne med slik ærefrykt. Hu sitt med spent ansikt og følgje med. På bondesønnen frå Furnesåsa gjør hu et blande inntrykk. Han har lesi boken hennes, har kjint att si eiga dialekt i dom, men likevel er Ingeborg som ei underlig, fræmendarte dronning for han. Litt komisk i sine store gevanter, litt skremmende og fråstøtende. Men mest av alt er hu på avstand. Langt borte frå den kulturen han har vøksi opp med. Det høgkulturelle og høglitterære er itte noe for alminnelige bondefolk på Hedemarken. Bønder har støtt børi på en djup skepsis tel det skrevne ordet. Forfatterinna på fyste benk vet det. Men det skremme a itte. Det får a itte tel å senke fana. Hu ska vinna tel slutt. Ja, tel slutt ska Suttungbevegelsen ha nådd folket, da ska så mange ha drøkki ta Suttungs mjød og fått skaldegava at de andre bære kan pakke sammen. Bevegelsen er spredd ut over Norge. Han ska spre seg vidare, til de andre skandinaviske landa, og vidare i Europa og Amerika. Og Ingeborg Refling Hagen kjæm tel å hylles som en banebrytende ånd. Tel slutt. Tel slutt. Det er hu hellig overbevist om.

Den bleke stille gutten er ferdig, han har kømmi fram tel siste verset, han framføre de siste orda og bukke, og Ingeborg lyfte henden høgt over hue og sætt høgrefoten hardt i golvet, og så applaudere hu

med armer og ben så samfunns-
huset skaka på Tangen 17. juni
1972. Gutten får det med seg før
han skunde seg ta scenen. Det er
en fjør i hatten, at hu Ingeborg satte
i gang trampeklapp. Han får helse
på henni senere på dagen. Men
han lik a itte noe særlig. Noen vikur
etterpå bryt han med den Suttung-
bevegelsen som han har vøri med i
sia tredje klassen.

4

Det vart for mye ånd. Suttung-
bevegelsen har je tungt for den dag
i dag, enda je har høldt kontakt
med lærera mine frå folkeskolen og
dom har vøri tel stor hjelp for meg i
den fyste fasen som dikter. Lærer'n
som øvde inn "Følg Kaldet" med
meg var en enestående flink pedagog.
Tålmodig gikk han gjennom diktet
med meg, forklarte å som gjømte
seg bak flommen ta bilder. I time
etter time, lordag etter lordag øvde
vi, forklarte han, lydte og les je,
helt tel je kunne diktet utenat. Å
tenkje på den prosessen gir meg gode
minner. At han sendte med meg
"Følg Kaldet" i ryggsekken var ei
gave je sætt større og større pris
på ettersom åra går. Det har
tankestoff som aldri har sløppi
om.

Men likevel: når je tenkje på
"Følg Kaldet" og framføringa der
utpå Tangen den gongen for tredve
år sia, frys je på ryggen. Når je
møte på folk som har et lignende
fastlåst bilde ta verda som Sutt-

tunga hadde, såmmå å slags ideologi det er som ligg bak, skyr je unna.

Et barndomsminne dukke opp: En kamerat ta meg kom frå en Suttungfamilie. Han les mye, men han les itte å som helst. Det var mye som var forbudt lesestoff heme åt han. Blant anna Donald Duck. Problemet var at denni gutten storkoste seg med Donald Duck, og heme på Røsbak hadde bror min og je samle på bladet i flere år. Dom sto i en pappask i et klesskåp på soverommet. Han Torfinn vart lang i blikket hår gong han kom i nærheten av det skåpet.

Så var det en høst, i potetferien. Han Torfinn hadde kømmi for å tene seg noen slanter. Men det var itte potetplukker han hadde tenkt å bli når han vart vaksin, såg det ut som. Rett som det var snudde han potetbytta og sætte seg tel å stirre ut i været. Kanskje drev han og memorerte linjer ta Wergeland.

Så var det ei dugurdsøkt han måtte så fryktelig på do. Joda, far min ga da lov tel det, men da 'n Torfinn hadde vøri borte nærmere en time, bynte vi å lure, og bror min og je vart sendt for å undersøke saken. Det var utedass heme på Røsbak, og vi kunne itte skjønne å slags interesse han Torfinn hadde ta å slå leir på utedassen.

Vi hadde våre bange anelser, bror min og je. Og ganske riktig: på dass fann vi ingen Torfinn. Derimot, da vi gikk opp troppa tel andre-

etasjen og nærme øss soverommet våres, da skjønnte vi at vi var på sporet. Da hørte vi han Torfinn låg og flirde høgt for seg sjøl. Han nikoste seg med Donald, Langbein, Mikke og de andre figura i det kulturelt mindreverdige Andeby.

Nå skjønne kanskje itte telhører'n ut frå det je hittil har sagt åffer je skulle bryte med Suttungbevegelsen. Og det forstår je, for je brøt mest på ei aning je hadde om åssen detti skulle utarte seg. Je har sjøl ingen djupe sår etter møtet med bevegelsen. Men det er det nok av andre som har. Karin Sveen fortæl skremmende ting i romanen "Hannas hus" frå 1991.

"Hannas hus" er en nøkkelroman og Hanna ei svært lett forkledd Ingeborg Refling Hagen. Hannas hus er Fredheim på Tangen.

I flere år i ungdomstida var Karin Sveen svært langt inni Suttungbevegelsen. Hu overmatte ofte på Fredheim og vart en ta Ingeborgs favoritter. Problemet var bare at Karin Sveen kom frå et hem som itte forsto seg på Ingeborg og Suttung, og kulturkonflikten var åpenbar frå fysste stund. Slik skildre romanens jeg-person Marte det fysste møtet med forfatterinna: "Foran meg stod ei høy, kraftig dame av ubestemmelig alder, iført en sid kjole i silkeaktig, knitrende stoff. Rundt den hvite halsen hang ei diger slangesølje i flerdobbelte kjeder, og på hendene bar hun

tunge sølvringer. Øyenbryna var trukket sammen mot ei smal neserot som skar i ei skarp bue ned mot en brei, fyldig munn. Det ravnsvarte håret var strøket bakover og festet bak hvert øre av store kammer. Panna lyste som et magisk berg der blodårene rant over de hvite flatene som hemmelig vann. Men det var likevel øynene jeg la merke til. Det var som hun fylte døråpningen bare med blikket, og da hun ble oppmerksom på meg, sprakk det strenge ansiktet opp i et lykkelig smil, som om hun hadde ventet på meg hele sitt liv. Hun løftet armene i været, foldet dem om meg som vinger og omfavnet meg, grep hendene mine og utbrøt: Men du fryser jo, barn! Så trakk hun meg med inn på stua, plasserte meg på en krakk ved sida av den gloheite støpejernsovnen og la nye vedtrær inn før hun satte seg i en nedslitt kontorstol foran et vaklende skrivebord med ei gammel skrivemaskin og enorme stabler av papirer, bøker og brev.

Det var et intenst lys der inne. Veggene var fulle av malerier, og på den ledige veggplassen var det malt blomsterranker og små sitater, på dørkarmer og takbjelker, rundt vinduene og på skapdørene. Det var et blendende, hvitmalt rom mot veggen av svart høstmørke utafør de høye, rutete vinduene.

- Marte, du er kommet for å bli, sa hun begeistret. - Jeg kan se det på deg!

Jeg så på henne et øyeblikk

før jeg slo blikket ned for å verge meg, men til inga nytte. Det var som ansiktet mitt var et forheng hun hadde trukket til side.”

Lynraskt får Hanna den unge Marte i si makt, og makta er stor. Det var et sant helvete å komme seg løs fra grepet hennes att, hvis hu fysst hadde feste det. Karin Sveen skildrer overklassejenta Tone, datter til en høyesterettsadvokat frå Oslo. Tone bor fast i Hannas hus, og ingen, verken foreldra eller Hanna sjøl, aner noe om den veldige kvalmen og redselen som stig i Tone over det som foregår i Hannas hus. Tel slutt greie hu itte mer. Hu vil løs. En høstkveld betrur hu seg tel Marte: ”Jeg har tenkt å stikke av. Jeg må rømme. Jeg har tenkt og tenkt på hvordan jeg skal komme meg unna. Jeg orker ikke mer. Jeg har ligget i to uker, sagt jeg har vært sjuk. Men det er slutt. Jeg er ferdig. Jeg har vært her i tre år. Jeg vet jeg er innesluttet. Foreldra mine sendte meg hit fordi jeg skulle komme i kontakt med andre unge. I et interessant miljø. Jeg skulle gå på skolen, men strøk til eksamen. Hanna snakker ikke til meg, jeg fins ikke, jeg bare går her og blir rettet på. Men hvis jeg forteller at jeg ikke vil mer, vet jeg at jeg aldri slipper vekk. Da må jeg forklare meg. Og jeg vil tape. Jeg har ikke turt å si noe til foreldrene mine. Har vært redd de ikke vil tro meg, at ingen i hele verden vil tro meg.”

Kvalmen som stig i Tone over livsformen i Hannas hus er opprø-

rende: "Jeg orker ikke synet av bøke-
ne i huset mer. Jeg vet ikke om jeg
kommer til å lese mer i hele mitt liv.
Jeg skjelver. Passer du på meg, jeg
er så redd. Jeg blir aldri kvitt Hannas
blikk. Det følger meg overalt"

Slik kan det gå, om en følgje
kallet for langt.

5

Der je sto på Tangen samfunnshus
lordag 17. juni 1972 og var en liten
gutt ved inngangen tel puberteten,
ante je uendelig lite om åndsliv. Ing-
enting visste je om å det vil seia å
vara dikter. Å slags erfaring som låg
bak Wergelands ord. Je hadde aldri
hørt hell tenkt over at det fans noe
som hette dikterroller, at det Werge-
land skriv om i "Følg Kaldet" var en
rolle som han inntok. Den ensamme
skaldens rolle. Den romantiske dik-
terrollen. Je visste heller itte noe om
å slags dikterrolle forfatteren i samti-
da likte seg i. Je visste om Werge-
land, Bjørnson, Garborg og Refling
Hagen, men ante ingenting om at
f. eks. Arild Nyquist snart skulle gi ut
ei diktsamling med tittel "Nå er det
jul igjen og andre dikt". Titteldiktet
byne slik:

Nå er det jul igjen.
Nå er det jul igjen.
Nå er det jul igjen.
Nå er det jul igjen.

Ja, nå er det jul igjen!
Nå er det jul igjen!
Nå er det jul igjen!

Nå er det jul igjen!
Og grauten koker!
Og grauten koker!
Og grauten koker!
Og grauten koker!

Og så vidare. Den vesle bleke stille
gutten på scenen på Tangen sam-
funnshus hadde itte tenkt over at det
gikk an å skrive slik i det hele tatt, og
det var det kanskje heller itte så
mange andre nordmenn som hadde
tenkt over. Arild Nyquist fekk juling.
Den unge konservative kritikereren
Bjørn Jønsson kalte i VG Nyquists
dikt om jula for søppellyrikk, og
dikter'n fekk den sjeldne og tvilsomme
ære å bli hengt ut frå Stortingets
talerstol, tel og med ta en humorist
som Jon Leirfall. Som Knut Nærum
skriv i sin Nor skli tte rat urhi sto rie
fritt etter hukommelsen: "Holdningen
den gangen var at når en dikter får
offentlig støtte til virksomheten sin,
bør han ikke bruke samme linje så
mange ganger etter hverandre. Mer-
kelig nok slipper komponister lettvtint
unna en tilsvarende kritikk. For ek-
sempel er Ravels Bolero det samme
om og om igjen i sytten minutter."

Slik kan det gjerås om til hu-
mor, det som i samtida var blodig
alvor, itte minst for den uthengte
dikter'n sjøl. Men det var ei ny tid
som var i emning, det var det flere
og flere som såg, itte minst de eldre
som itte var fastsementerte under
topplokke. I Ulvik skrev Olav H. Hau-
ge i et brev ved juletider 1972 at Ny-
quist "har vori Prügelknabe for dei

moralsk forarga i haust.” Men Hauge likte boka som hadde vørti så utskjelt. Nyquist hadde bare brukt ”nokre vanlege ord sume stader, ord som folk brukar om svært naturlege ting, men som det ein gong er forbode å sete på trykk.”

Ett av Nyquists dikt som Hauge sikte tel, er nok detti her:

Ingen kjenner
dagen før
solen
går ned over
Vinmonopolet.

Ingen kjenner
dagen
før Nixon
har vært på
dritern heller.

Det var kanskje like greit at je itte ante noe om Nyquist og hass driterdikt, der je sto på Tangen samfunns- hus og les ”Følg Kaldet”. For ellers hadde je nok bynt å lure. Men det var så mye je itte visste. Je visste f.eks. itte at det aller siste som Henrik Wergeland skrev for offentligheten da han låg dødssjuk sammar’n 1845 var detti vesle epigrammet:

Vekk med fylla,
boka, ikke flaska på hylla!

6

Svart trille. Kvitt hus. Kvit kjole og hatt. Solsikker. Det var ei gjennom romantisk dikterrolle hu inntok, Ingeborg

Refling Hagen.

Nå, tredve år senere, er den rolla så å seia utradert. Romantikk er i dag nesten et tabuord. Det såmmå er inspirasjon. Ordet betyr egentlig innblåsing, innånding. Men så lengi en itte trur på noen ånd, kan en sjølsagt itte heller tru på innånding. Det er itte plass tel guddommelige innskytelser hos dagens moderne forfatterer. Det vekke itte interesse blant litteraturprofessor og Bokklubben Nye Bøker. Men om en legg alle fordommer om ordet inspirasjon tel side et aueblick, betyr itte ordet bare en høgere form for bevissthetsnivå og erkjennelse? Betyr det itte bare at det er ei etasje tel i huset, som ligg over jeg’et og det daglige? Åffer er en så redd for å åpne for at et slikt grenseland mot omverda faktisk fins?

Den banebrytende italienske forfatter’n Italo Calvino, som mange sikkert vil presse inn i en bås som postmodernist, skriv: ”Jeg har lest i en bok at tankens objektivitet kan uttrykkes ved å bruke verbet tenke i upersonlig tredje person: ikke si ”jeg tenker”, men ”det tenker” på samme måte som man sier, ”det regner”. Det finnes tankevirksomhet i universet; det er en konstatering av dette vi må ta utgangspunkt i hver gang.

Vil jeg noen gang kunne si: ”Det skriver i dag,” slik man sier: ”Det regner i dag”, ”det blåser i dag”? Først når det faller meg naturlig å bruke verbet skrive i upersonlig form, kan jeg håpe at det gjennom meg

uttrykkes noe mindre begrenset enn en enkeltpersons individualitet.”

Det Italo Calvino her skriv, handle om inspirasjon. På såmmå måten som når det i det eldgamle kinesiske visdomsskriftet Tao Te Ching står: ”Himmel og Jord er å ligne med en blåsebelg. De er tomme og kan likevel aldri bli uttømt. Jo mer de tas i bruk, jo mer gir de fra seg. Det tales altfor mye, det er bedre å holde seg i ro.”

Wergelands ”Følg Kaldet” handler om inspirasjon, helhet, mening:

Intet – større eller mindre –
intet fruktløst og forspilt,
er der hensikt i dets indre
slenges ut det enn så vilt.

I dag er det gått av moten å tala om inspirasjon. Men å er det slags åndsliv som itte prøve å avklare sitt forhold tel det åndelige? Det åndslivet er ei trille uten hjul, en seilbåt uten seil, ei bjelle uten kolv. Like fullt er det denni typen åndsliv som i dag er dominerende.

Verdensbildet og kunsten er splitte. Som litteraturforskeren Marianne Egeland har påpekt, kan Heraklits gamle aksiom ”Alt flyter”, passe tel det postmodernistiske verdensbildet. Moderne forfatterer er mest opptatt ta seg og sitt. Som forfatterinna Merete Morken Andersen har påpekt, er det sjelden en finn en tredjepersons, allvitende synsvinkel hos unge norske forfatterer. En tek

bare ansvaret for eigen person og eige liv. Det er itte på moten å vara samfunnsbevisst, og politisk litteratur er nærmest bannlyst.

Detti kan ha mange fordeler, da en sammenligne med alle de misfostera ta noen bøker som vart gitt ut f. eks. på det politiserte 70-talet. Men det har òg sine ulemper: Dikter'n er i dag satt på sida ta samfunnet. Han har vørti tel et slags vedheng, et ornament tel bruk ved festlige anledninger, en underholdningsartist, en kosebamse, et alibi, en unnskyldning for en tom og materialistisk livsstil. Det er vanskelig i det vestlige samfunnet å tenkje seg gjennomgripende samfunnsforandringer med dikter'n i sentrum. Siste gong dikterer meldte seg på her i Norge, var i EU-debatten. Der var dom i fremste rekke både for og imot, og noen forklarte det med at EU-valget hadde mer med følelser å gjøra enn med fornuft. Litt ta en attest å få for oss forfatterer!

Blant norske forfatterer i dag er det en sterk tendens tel å gjøra litteraturen smal, intellektuell, eksklusiv, uforståelig. Formelt er han perfekt, men innholdsmessig ofte tom, iallfall for den store skare leserer. Litteraturen som henvende seg tel den store masse er like tom, gjennomkommersialisert som han er. Litterater oppleve iallfall je ofte som noen kalde fisker, og gjengmentaliteten blant dom er minst like utbredt som i det bevisstløse storsamfunnet dom skjelle ut. Enkelte forfatterer hyl-

les bare dom åpne kjeften, andre telhøre dom unemnelige. Diskusjonen om forskjellen millom god eller dårlig litteratur, folkelig eller smal, fins itte. Fri tenkning blir like ofte lagt lokk på av de intellektuelle som av alminnelige folk. Det er itte mange gonger du ska seia de mektigste litterære guruer imot før du er uglesett. I Norge betyr å bli uglesett å bli oversett. Og det kan vara ille nok i et land der de litterære miljøa er så få og små. Je syns forleggerer, inforfatterer, litteraturprofessorer og kritikkerer formidle en trøtthetsfølelse, en mutt skepsis tel alt som itte er gjengs.

Å betyr alt detti? I mine auger betyr det at vi må itte gi opp. Har vi et anna syn hell det vedtatte, må vi holde fast ved det. Nå mer hell noen gong. Åffer har vi itte plass tel den romantiske dikterrolla? Åffer ende dikt som "Følg Kaldet" så sørgelig i bakleksa? Har det sammenheng med den sterke tendensen i tida tel å unnslippe personlig ansvar? Det århundret vi akkurat har gått ut av er blitt kalt folkets århundre, de kollektive bevegelsers århundre, ekstremismens århundre. De kollektive ideologier klart itte å løse de personlige problema våres. I Vesten aner vi nå omrisset av et nytt sekel, der de personlige utfordringene vil bli større enn de kollektive, fordi hver enkelt av oss må opprette en ny form for tillit tel oss sjølve, tel fellesskapet og tel meninga med livet. Forfatteren Graham Greene sa like før han døde:

"Jeg kan ikke tro, så hjelp meg Gud."

7

Da Jens Bjørneboe hadde gitt ut den fyste diktsamlinga si i 1951, sa han i et intervju med kollegaen Carl Keilhau i VG: "Jeg mener at vår samtid er falt for en dyrkelse av egoismen i alle dens former, også mer subtilt på det vitenskapelige og filosofiske området. Ikke minst står vi overfor en total økonomisering av tilværelsen. Snusfornuften sitter i høysetet, og den strekker tydeligvis ikke til for å redde oss fra den katastrofen vi aner nærmer seg. Det som må til, er en spiritualisering av tenkningen, av hele livsbildet, og en radikal omlegging av våre oppdragelsesmetoder.

Keilhau spør: "Og til det kan poesien tjene som et middel?"

Bjørneboe svara: "Det mener jeg. Og i poesien opplever vi at det er noe mer ved tingene enn det som er til å ta og føle på."

Mot slutten av livet skrev Jens Bjørneboe lite lyrikk. I et intervju i Arbeiderbladet 1971 blir han spurt om åffer han itte skriv dikt lenger, han som var så god i si tid. Da han svara, er han tilsynelatende blitt et offer for den økonomiseringa av tilværelsen som han tidligere var så kritisk tel, for han svara: "Ne-ei, det blir ikke noe penger av det. Dessuten begynner jeg vel å bli gammel. Det å skrive dikt, det krever en ganske bestemt indre tilstand, annerledes enn det å skrive skuespill og romaner. Jeg har den ikke lenger, jeg beklager."

Hva slags indre tilstand er det Bjørneboe sikter tel? Jan Erik Vold har skrevet at det som særmerker enhver virkelig poet, er at han opplever verden som en helhet. Var det den opplevelsen Bjørneboe mangle på slutten ta livet?

Av Haagen Ringnes vart han spurt, noen måneder før han døde, om han syntes at hans mangeårige kamp mot det norske fengselssystemet hadde hjulpet. Han svarte nei. Bjørneboe var i ferd med å gå ut av den romantiske dikterrollen, og inn i den moderne. Trua på at skrivegjeringa var tel noe, at åndskampen hadde noen mening, var blitt svekke. Noen måneder etterpå, i begynnelsen av mai 1976, hadde Bjørneboe hengt seg i huset sitt på Veierland.

"Følg Kaldet" skrev Henrik Wergeland. Å mente han med det? Å slags kall var det han tala om? Det kan iallfall itte forveksles med det prestekallet han tel slutt hadde gitt opp å få, for sjøl om Wergeland hadde studert tel kristen prest, satte han itte kristendommen så høgt som religion. Ifølge biografen Yngvar Ustvedt mente han at både jødedommen og islam var kristendommen overlegne. Tel en venn sa han at han hadde inga tru på de kristne dogmer om jomfrufødselen og stjernen som viste veg for de tre vise menn frå Østerland, og han la tel: "Og hvorledes har ikke de kristne oppført sig mot dem av deres brødre som var av en an-

nen tro! Alltid som umennesker – med sverd og ild. Det tiden trenger er et stort geni som fremtrår og preker en ny religion."

"Følg Kaldet." For å forstå bedre å Wergeland mente med det, må en kâmmå 'hau når han skrev diktet. Det var i det nest siste leveåret hass, 1844. Han var seks-og-tredve år og var alt merke ta sjukdommen som skulle føre han i døden, den som medisinen lengi trudde var lungebetennelse eller tuberkulose, men moderne legevitenenskap vil heller stille diagnosen lungekreft, for Wergeland røkte pipe som en svamp. Det er grunn tel å minne om at diktet "Følg Kaldet" går inn i en større helhet, diktsamlinga "Jødinden" som vart gitt ut høsten 1844. "Jødinden" er det siste av Wergelands innlegg i jødesaken, som opptok han sterkt de siste åra han levde. Han hadde sjøl opplevd å bli utstøtt, stigmatisert, stemple som fedrelandsforræder. "Jødinden" er et politisk verk. En kamp for mennesker som itte slapp inn i Norge. En kamp for å fjerne en uverdigg paragraf i den Grunnloven Wergeland var så glad i, Europas mest avanserte og demokratiske på den tida. Det er grunn tel å minne om at Wergeland itte tydde tel ironi, grovheter hell partipolitikk for å tala jødenes sak, men tel finstemt lyrikk, form, estetikk, skjønnet. I ei tid når antisemittismen og fræmendfrykten på ny brer seg over landet og over Europa, er det grunn tel å minne om diktet "Jødinden", som byne slik:

*Kast ditt slør, jødinne! Kast det,
O vidunderskjønne Rachel!
Og tred frem! Og, om behøves,
Knel for disse nordens menn,
Som ditt folk nu skulle dømme
Strengere enn Eli dømte.
Bort med argumenter nu!
Hvilke mon behøves for?
Hvilke mekter vel imot?
Begge, både pro og kontra,
Smelter hen for hennes øyne.*

Midt inni detti verket står "Følg Kaldet" som tilsynelatende handle om dikteren og dikterens kår. Wergeland skulle ikke politikeren i seg fra dikter'n. Han holdt seg ikke for god til å bruke diktinga si i samfunnsdebatten. For han var dikting fysst og fremst innhold, ikke former og estetiske regler. Detti var grunnen til at han støtte så grundig sammen med rivalen Welhaven og kretsen rundt han. Wergeland brydde seg lite om å studere kunstens vesen og prinsipper, han holdt ikke dessi som det eneste som ga adgang til parasset. Han kjempet med seg sjøl og sitt lidenskapelige vesen, naturen sin, det vesle norske språket. Han var dikter og visste det så inderlig godt, han kunne like gjerne bryte med former og regler som å følge dem, så lengi han fikk sagt det han ville seia. Han lèt de forskjellige siden sine stå åpent fram, han skjulte ingenting, han kjempet slaget åpent.

Helheten var det viktigste. Poesien. Det store kretsløpet, som sene-

re er blitt økologers domene foregrip Wergeland med over 100 år. Den universelle tankevirksomheten, som Italo Calvino ville ha kalt det, og som Wergeland kjente uttrykte seg gjennom han, gjorde at han måtte følge kallet.

Ove Røsbak
forfatter
ovrosbak@bbnett.no

